

DIN KUNSKAP KAN RÄDDA NÅGON SOM ÄR UTSATT.

Varje år utsätts barn och unga för hedersrelaterat våld och förtryck. Det innebär att de fråntas de mänskliga rättigheter som alla människor har. Du som kommer i kontakt med barn och unga kan göra stor skillnad om du vet vad det handlar om. Det får du veta här.

LÄS MER >

Underlag för utveckling och implementering

Alla ska ha rätt till kroppslig integritet och rätten att forma och påverka sitt liv. Samhället har ett stort ansvar att motverka alla former av övergrepp samt ge stöd, vård och skydd till utsatta.

Sedan 2003 har regeringen tagit initiativ till omfattande insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Hedersrelaterat våld och förtryck har, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa (*Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer* (Skr. 2007/08:39)).

Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram detta underlag som ett stöd för att myndigheter, verksamheter och organisationer ska kunna utveckla arbetet i kommunerna och på den lokala nivån. Dokumentet bygger bland annat på de erfarenheter som Länsstyrelsen Östergötland erhöll från sex pilotkommuner genom regeringsuppdraget att sprida *Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja* (Länsstyrelsen, 2011).

I detta dokument finns en förteckning över det material som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram som kan vara till stöd och vägledning i ett utvecklings- och implementeringsarbete.

Länsstyrelsen Östergötland har haft nationella regeringsuppdrag sedan 2005 i arbetet med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor (HRV). En utgångspunkt i arbetet är att ett liv fritt från våld och förtryck är en rättighetsfråga och ska gälla alla. Myndigheter och verksamheter har ett stort ansvar att följa gällande lagstiftning och bedriva verksamhet av god kvalitet samt utveckla och implementera arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i ordinarie verksamhet, inklusive rutiner internt och för extern samverkan.

För att barn och unga ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter är det viktigt med kunskap om den kontext som barn och unga lever i och att synliggöra handlingar som är brott mot svensk lagstiftning och mot de mänskliga rättigheterna. Det är också viktigt med kunskap och förståelse för våldets konsekvenser för att kunna erbjuda utsatta barn och unga stöd, skydd och vård. Det är även viktigt att se den koppling som finns mellan oskuldsnormen och könsstympning av flickor samt barnäktenskap och tvångsäktenskap.

För att säkerställa att utsatta ska få det stöd och skydd de har behov av och rätt till är det viktigt att utbildningsinsatser samt utvecklings- och förändringsarbete som initieras följs upp. En del av detta är att yrkesverksamma får möjlighet att reflektera och analysera kring hanteringen av dessa ärenden. Det är också viktigt att chefer och politiker är involverade i arbetet och tar sitt ansvar.

Tillsammans kan vi skapa förutsättningar för att fler barn och unga samt vuxna ska få rätten till ett liv fritt från våld och förtryck. Vårt ansvar är att ord ska bli till handling.

Om hedersrelaterat våld och förtryck

Det som kännetecknar hedersrelaterat våld och förtryck är föreställningar om oskuld och kyskhet. I de sammanhang som präglas av dessa föreställningar påverkar flickors och kvinnors faktiska men också påstådda beteende hela familjens och släktens anseende. Det innebär att även rykten kan skada en familjs heder.¹ Flickors oskuld måste bevaras för att upprätthålla hedern och kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central, men även pojkar och män utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.²

Något annat centralt är att valet av äktenskapspartner inte är individens eget val utan familjens eller ett större kollektivs angelägenhet. Individens rättigheter är underordnade det som anses vara bäst för kollektivet, det vill säga familjen och släkten.³

Våldet är ofta planerat och det utövas kollektivt. Utövarna kan vara föräldrarna samtidigt som släktingar kan godkänna och även driva på våldet, men det kan också vara släktingar utanför den närmaste familjen som är direkt inblandade i att utöva kontroll och/eller våld.

I regeringens handlingsplan för att bekämpa bland annat hedersrelaterat våld (Skr. 2007/08:39) beskrivs hur detta våld kan ta sig uttryck: "... kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld." Det kan även ta sig uttryck i barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

I sammanhang som präglas av ett hedersrelaterat tänkande är det otänkbart med något annat än en heterosexuell relation. Unga homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan därför vara särskilt utsatta för att de svärta ner familjens heder, något som dåvarande Ungdomsstyrelsen (nuvarande Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) lyfter fram i rapporten "*Hon, hen, han – en analys av hälsosituationen för homosexuella, bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*" (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2).

Vad vet vi om omfattningen av utsatthet?

I en kartläggning av ungas sexuella och reproduktiva rättigheter som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) genomfört 2015 ingår en enkät med bland annat frågor om respondenterna upplever att de får vara ihop med respektive gifta sig med vem de vill⁴ Resultaten visar att nio procent upplever att de inte får vara ihop med den de vill och elva procent att de inte får gifta sig med den de vill². MUCFs (dåvarande Ungdomsstyrelsen) studie *Gift mot sin vilja* från 2009 visade att ca fem procent i åldersgruppen 16-25 år hade begränsningar i sitt val av livspartner, vilket motsvarade cirka 70 000 personer i den åldersgruppen i Sverige.⁵

¹ Regeringens skrivelse (Skr. 2009/10:229)

² Khan (2006) Khan T. S. (2006) *Beyond Honour. A Historical Materialist Explanation of Honour Related Violence*. Oxford University Press: New York; Mernissi (1992) Mernissi F. (1992) Virginitet och patriarkat. *Women's studies International Forum*. Vol. 5, No. 2, pp. 183-191.

³ Sen P. (2005) "Crimes of honour", value and meaning in Welchman, L. and Hossain, S. (eds.) *'Honour' Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books, London.

⁴ Enkäten riktades till 5 000 personer i 16 – 25-årsåldern och svarsfrekvensen var 46 procent.

⁵ De två undersökningarna är dock inte jämförbara.

Socialstyrelsen uppskattar att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige kan ha varit utsatta för någon typ av könsstypning, varav cirka 7 000 är flickor under 18 år (Socialstyrelsen 2015).

Samtal till den nationella stödtelefonen

Inom ramen för Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag att utveckla och driva ett Nationellt Kompetensteam inrättades den 13 mars 2014 en nationell stödtelefon som riktar sig till yrkesverksamma och ideellt verksamma som kan få råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Sedan starten och till och med den 31 augusti 2016 har det inkommit 737 ärenden som rört 1020 utsatta personer. Minst 55 procent av de utsatta är under 18 år och 88 procent är flickor/kvinnor. Det har bland annat kommit samtal som rört barnäktenskap och tvångsäktenskap: när det gäller 185 personer (framför allt flickor och unga kvinnor) har det varit fråga oro för eller planer på barnäktenskap eller tvångsäktenskap och för 47 flickor/unga kvinnor och två pojkar/unga män har det varit fråga om genomförda barnäktenskap eller tvångsäktenskap. Det har också kommit in ärenden som rör könsstypning av flickor och kvinnor: för 42 flickor/unga kvinnor har det rört sig om konsekvenser av att de är könsstypade, det har för 35 flickor handlat om oro för att de skulle utsättas för könsstypning och när det gäller 8 flickor har det funnits misstanke om att könsstypning har skett. Utöver de 1020 utsatta personerna nämns ytterligare 326 personer i samtalen – dessa är barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn. Uppgifterna om ärenden till den nationella stödtelefonen ger inte någon indikation på hur omfattande utsattheten är i Sverige men ger däremot en bild av hur den kan se ut.

Vad vet vi om insatser för de som söker skydd och stöd?

I Länsstyrelsen Östergötlands och Rädda Barnens arbete med projekten *Det handlar om kärlek/Dina rättigheter/Kärleken är fri!?* tillfrågades unga i målgruppen om vilken information som de tyckte var viktig att ha upplagd på webbsidan www.dinarattigheter.se. De unga menade att information om vad som hände om man väl sökte skydd och stöd var det som var mest angeläget - vad kan samhället göra för att förändra min situation, vad kan ni göra för mig om jag söker hjälp och vad händer med mina syskon?

Målgruppens behov av stöd och skydd är komplext, resurskrävande och kräver långsiktiga lösningar. De skyddade boendena och ideella organisationer har fått ta ett stort ansvar för insatser till de unga i målgruppen. Detta bekräftas i nationell tillsyn från Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg (2014).

Samverkan

När barn och unga får stöd, vård och skydd så har det ofta funnits en fungerande samverkan mellan olika myndigheter och organisationer. Ofta brister dock samverkan mellan olika myndigheter och organisationer på den lokala och regionala nivån. Eftersom målgruppen har ett sammansatt skydds- och stödbehov är samverkan en oerhört viktig faktor. Det finns brister inom och mellan de myndigheter och verksamheter som ansvarar för skydds- och stödinsatserna. **Läs mer i [Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja \(2011\).](#)**

Långsiktigt stöd

Det långsiktiga arbetet med målgruppen vad gäller exempelvis bearbetning, rehabilitering och utslussning är sämre utvecklat och svårare att få tillgång till än det akuta skyddet. Det råder osäkerhet kring hur man ska arbeta med de ungas relation och förhållningssätt till förövare och familj, vem som ska ansvara för insatser riktade till våldsutövare och familjen och vad dessa ska syfta till. Den lokala nivån kan ha lite motivation att bygga upp en egen kompetens i förhållande till målgruppens behov då målgruppen bedöms som liten eller då de ofta måste placeras utanför kommunen. **Läs mer i [Våga göra skillnad](#).**

Könsstypning av flickor och kvinnor

I arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att se alla olika former av övergrepp som det kan ta sig uttryck i. Könsstypning av flickor och kvinnor är ett brott enligt svensk lagstiftning och mot de grundläggande mänskliga rättigheterna samt mot barns rättigheter. Könsstypning är ett grovt övergrepp som många gånger sker med familjens heder som förklaring. **Läs mer i [Våga Se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstypade \(2015\)](#).**

Ny lagstiftning om äktenskapstvång

Lagen om stärkt skydd mot barn- och tvångsäktenskap trädde i kraft den första juli 2014. Att själv bestämma om man vill leva med någon, och i så fall med vem, är en självklarhet för de flesta – men inte för alla. Den nya lagen innebär att det är *förbjudet* att tvinga någon att gifta sig. Det är också förbjudet att påverka eller pressa någon att gifta sig mot sin vilja eller på andra sätt utnyttja det överläge man har som förälder eller släkting. Det är även förbjudet att vilseleda någon att resa till ett annat land i syfte att han eller hon ska giftas bort genom tvång eller utnyttjande.

Främjande och förebyggande arbete

Det är viktigt att verksamheter på lokal nivå ser över vilka insatser och rutiner som finns för att främja insatser mot och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.

- På vilket sätt inkluderas frågor som rör barn och unga som inte får ha eller välja pojkvän/flickvän, rätten till fritid och utbildning m.m. i det generella jämställdhetsarbetet, i diskussioner om rätten till kroppslig integritet och rätten att själv få forma och påverka sitt liv? Hur inkluderas dessa frågor i arbetet med normer och föreställningar kring kön, våld och maskulinitet.

Ta stöd av till exempel Länsstyrelsens material [Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv \(2013\)](#), [Mognad och livsutrymme \(2014\)](#) och samarbetsprojektet *Kärleken är fri!?* mellan Länsstyrelsen Östergötland, Rädda Barnen och Folkteatern Gävleborg, se www.dinarattigheter.se.

Uppföljning och utvärdering

Insatserna i förhållande till målgruppen är i liten utsträckning utvärderade och det finns lite kunskap och erfarenhet om hur insatserna kan följas upp och utvärderas, både vad gäller att följa upp enskilda individer och vad gäller att följa upp de egna insatserna utifrån ett verksamhetsperspektiv.

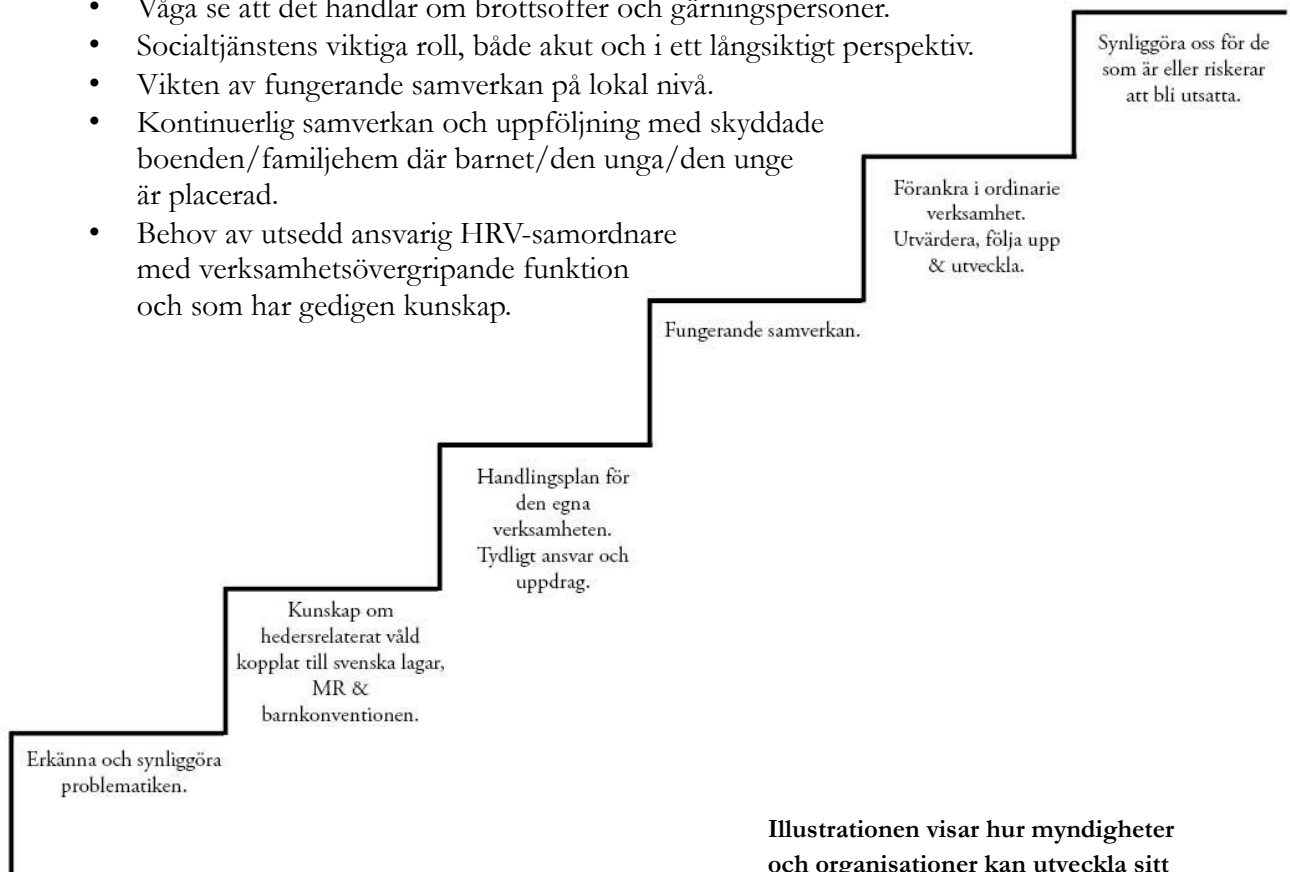
Hur kan vi omsätta kunskapen i praktiken?

Länsstyrelsen Östergötland har tillsammans med de övriga länsstyrelserna under lång tid stöttat aktörer på lokal och regional nivå för att omsätta kunskapen om målgruppen i praktiken. Det handlar om att tillsammans starta en process av kunskapsinhämtande, synliggörande och samverkan i syfte att bättre möta målgruppens behov. Att möta målgruppens behov och deras rätt till stöd, skydd och vård genomsyrar alla de rapporter och metodstöd som Länsstyrelsen tagit fram som exempelvis [Slutrapport – Våga göra skillnad \(2014:30\)](#), [Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck \(2014\)](#) och [Våga Se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade \(2015\)](#).

Ett av Länsstyrelsens regeringsuppdrag var att pröva vägledningen *Våga göra skillnad* i sex pilotkommuner. Under två år fick kommunerna kompetensutveckling vad gäller målgruppens uppväxtvillkor såsom kollektivistiska strukturer, oskuldsnormer, kontroll, begränsningar, förtryck och våld men även om konsekvenser av våld, såväl fysiskt som psykiskt. Utbildningarna innehöll även riktade pass utifrån roll- och ansvarsfördelning för skola, socialtjänst, polis och åklagare, hälso- och sjukvård, skyddade boenden och ideella organisationer. Ytterligare ett område var att definiera behovet av samverkan utifrån målgruppens utsatthet, behov och rättigheter.

En kort sammanfattning av pilotkommunernas erfarenhet är följande:

- Nu förstår vi att vi inte alltid förstår.
- Vi måste våga analysera våra egna verksamheter, se vilka brister vi har.
- Behov av stöd och tydligt mandat från politiker och chefer.
- Ökad förståelse för de utsattas levnadsvillkor och kunskap om våldets konsekvenser.
- Avsaknad av rutiner är ett problem.
- Vikten av att ta in andras kompetens när det behövs.
- Våga se att det handlar om brottsoffer och gärningspersoner.
- Socialtjänstens viktiga roll, både akut och i ett långsiktigt perspektiv.
- Vikten av fungerande samverkan på lokal nivå.
- Kontinuerlig samverkan och uppföljning med skyddade boenden/familjehem där barnet/den unga/den unge är placerad.
- Behov av utsedd ansvarig HRV-samordnare med verksamhetsövergripande funktion och som har gedigen kunskap.

Illustrationen visar hur myndigheter och organisationer kan utveckla sitt arbete för att ge adekvat stöd, vård och skydd till de utsatta.

Var står vi idag?

Det är angeläget att göra en behovsinventering och nulägesanalys av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor inom den egna verksamheten/organisationen/kommunen. Följande aspekter är viktiga att belysa när ni reflekterar kring ert nuvarande arbete inom området:

- Vilken kunskapsnivå har vi? (om lagstiftning, barns behov och HRV-problematiken)
- Finns det förståelse för de utsattas sammanhang och behov?
- Har vi rutiner/handlingsplan för den här typen av ärenden? (Och är rutinerna eller handlingsplanen kända, aktuella och används?)
- Har vi statistik på omfattningen av utsatta i kommunen?
- Har vi kännedom om antalet aktuella ärenden? (inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Har vi rutiner för att följa upp insatser och det övergripande arbetet på verksamhetsnivå?
- Finns ekonomiska och organisatoriska resurser avsatta?
- Har vi en fungerande organisation och samverkansformer (internt/externt)?
- Vilket stöd och mandat har vi från chefer och politiker?

Hur tänker vi gå vidare?

Utifrån ovanstående diskussion och reflektioner (som gäller behovsinventering och nulägesanalys): Vad krävs för att vi ska införa, använda och vidmakthålla ett fungerande arbete för personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

- Hur ska vi få tillgång till den kunskap och kompetens vi behöver?
- Hur får vi tillgång till de ekonomiska och organisatoriska resurser som behövs?
- Hur tar vi fram eller utvecklar fungerande rutiner/handlingsplan?
- Hur ska vi synliggöra målgruppen inom vår kommun? (Via t.ex. kartläggningar, statistik, skolenkäter och inventering av befintliga ärenden, se SOSFS 2014:4, *dinarattigheter.se*, *Våga stå kvar!* och *Våga se*)
- Vad har vi för erfarenheter av att arbeta förebyggande och främjande med barn och föräldrar?
- Hur skapar vi fungerande samverkansformer?
- Vad krävs för att stärka och utveckla samarbetet med andra aktörer på ett konstruktivt sätt?
- Hur ska vi följa upp vårt arbete? (t.ex. när vi har identifierat utsatta, anmält, utrett, gjort insatser inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Hur kan vår organisation kvalitetssäkra och följa upp arbetet? (se t.ex. SOSFS 2011:9)
- Vem i vår verksamhet tar ansvaret för att utveckla arbetet framöver?

Material som finns att tillgå från Länsstyrelsen Östergötland: Vägledning, handledning, filmer, föreläsningar

Se www.hedersfortryck.se för beställning, nedladdning och övrig information.

Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/ eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja.

Våld i hederns namn – Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta.

Metodstöd för samverkan – Hur kan myndigheter och organisationer stödja varandra för att möta individer utsatta för hedersrelaterat våld?

Du är född till att göra skillnad – Ett självstärkande material, som även riktar sig till yrkesverksamma för att få en djupare förståelse.

Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Ung och fri – eller? – Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv.

Att utveckla en handlingsplan i skolan – Ett metodstöd för arbete mot hedersrelaterat våld.

De stympade barnen – En bilaga som bygger på Norrköpings Tidningars artikelserien De stympade barnen.

Våga se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade.

Man vill ju finnas – En handbok för barn och unga som lever med skyddade personuppgifter.

Mognad & livsutrymme – Ett stödmaterial för hur grundskolan, som når alla barn, kan arbeta främjande och förebyggande för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och främja jämställdhet.

Informationsfilmer om lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap.

Informationsfilmer om lagstiftningen mot könsstympning av flickor och kvinnor.

<http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/publikationer/?typ=filmer>

Affischer och annat kampanjmaterial till skola.

<http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/publikationer/?typ=informationskampanj>

Kampanj om skyldigheter och möjligheter när en elev saknas

<http://www.hedersfortryck.se/nya-filmer-for-sociala-medier/>

Webbutbildning om hedersrelaterat våld och förtryck – Utbildningen tar bland annat upp mänskliga rättigheter, hedersbegreppet, hur många som berörs av hedersrelaterat våld och förtryck samt familjestruktur.

<http://www.hedersfortryck.se/yrkesverksamma/webbutbildning-om-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

Andra myndigheters publikationer:

Länsstyrelserna

<http://www.lansstyrelsen.se/Sv/Pages/default.aspx>

MUCF

<http://www.mucf.se/publikationer/gift-mot-sin-vilja>

NCK

<http://nck.uu.se/kunskapsbanken/>

Polismyndigheten

<https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/Brott-i-nara-relationer/Fakta-om-hedersrelaterade-brott/>

Skolverket

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/hedersrelaterad-problematik>

Socialstyrelsen

<http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer>

Åklagarmyndigheten

<https://www.aklagare.se/om-oss/dokument/handbocker/>

Rådgivning vid ärendehantering

Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam för råd och vägledning

Är du yrkesverksam eller arbetar ideellt och behöver råd och vägledning i situationer där ett barn eller ungdom är utsatt, eller som du misstänker riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning?

Ring tfn: 010-223 57 60

Telefonen är bemannad helgfria vardagar, måndag till fredag, kl. 09:00-16:00.

Det har vid några tillfällen hänt att det inte gått att nå stödtelefonen på grund av tekniska problem.

Om detta skulle hända, ring Eva Asmar på tfn: 010-223 52 84.

Vid frågor:

Eva Asmar, e-post: eva.asmar@lansstyrelsen.se

HEDERSFÖRTRYCK.SE

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND